

Muistamisen etiikka

Ihmiskunnan historia on täynnä järkyttäviä verilöylyjä ja kansanmurhia. Monet muistiyhteisöt ylläpitävät murheellisten tapahtumien muistoa. Mitä kaikkea nykyihmisten pitäisi muistaa ja miten kauas muistamisen etiikka meidät pakottaa menemään, jos sellaista etiikkaa voidaan katsoa olevan olemassa. Avishai Margalit kirjassaan *The Ethics of Memory* antaa kaksi asennetta muistamisen etiikkaan ja ne tulevat hänen vanhempiensa rekonstruoidusta keskustelusta. Tämä keskustelu liittyy niin sanotun *Hakhurban* eli Jerusalemin Temppelin hävityksen muistamiseen. Vuonna 70 Rooman armeija piiritti ja tuhosi Jerusalemin Temppelin (ks. kuva 1). Paikalla olleen juutalaisen historiijoitsijan Josefuksen mukaan yli miljoona ihmistä kuoli ja 97 000 otettiin (Josephus 2004, 560). Roomalaisten offensiivin taustalla oli niin sanottujen seloottien ”terroristi-iskut” miehityshallintoa vastaan. Josephus itse säästyi, koska hän oli ryhmässä ihmisiä, jotka teloittivat toisena ja Josephus sai järjestettyä itsensä viimeiseksi. Eloonjäntiään Josephus perusteli muistamisen välttämättömyydelläⁱⁱⁱ.

Margalit muistaa vanhempiensa keskustelun aiheesta seuraavasti (Margalit 2002, viii-ix):

Äiti: *Juutalaiset on peruuttamattomasti tuhottu. Ainut mitä on jäljellä, on säärittävä jäännös hienosta juutalaisesta kansakunnasta. Ainut kunniallinen asia, jonka jäljelle jääneet juutalaiset voivat tehdä, on muodostaa muisti yhteisö – palvelu eräänlaisena sielun kynttilänä, jolla muistellaan kuolleita.*

Isä: *Me jäljellä olevat juutalaiset olemme ihmisiä – emme kynttilöitä. On kauhistuttava näköala kelle tahansa, elää vain pitääkseen kuolleiden muistoa yllä. Juuri armenialaiset tekevät näin. Ja he tekivät hirveän erehdyksen. Meidän tulee välttää tätä kaikin tavoin. On parempi luoda yhteisö, joka ajattelee ennen kaikkea tulevaisuutta ja reagoi nykyiseen – ei yhteisöä, joka jota hallitsee joukkohaudat.*

Tämä on juutalaisille olennainen kysymys. Jos koko kulttuurin historia on yhtä kärsimystietä, tuleeko koko yhteisön identiteetti kiinnittää tämän kärsimyksen muistamiseen vai tuleeko juuri

pyrkii sen unohtamiseen ja keskittyy nykyiseen ja tulevaan. Margalit vanhemmat antavat hyvät ääriyypit muistamisen etiikan yhteen ulottuvuuteen:

- 1) Menneet vääryydet pitää muistaa maailman tappiin asti ja yhteisön olemus on olla muistiyhteisö
- 2) Ihmiset eivät ole ”sielukynttilöitä”, joiden päätehtävä on vain muistaa – Pitää keskittyä nykyisyyteen ja tulevaisuuteen.

Monet näkevät juutalaisuuden ytimenä juuri juutalaisten kansanmurhien muistamisen. Nykyään *Hakurban* ja holokaust liitetään yhteen ja samaan juutalaisten kärsimysten pitkään historiaan. Osa itse nykyisen Israelin valtion omista hirmutöistä voidaan jollain tavoin ymmärtää – muttei hyväksyä – suhteuttamalla ne juutalaisten kärsimyshistoriaan. Nykyinen Israelin valtio ei halua edustaa kansakuntaa, joka vain alistuu vaan joka itse on aktiivinen toimija niin hyvässä kuin pahassakin. Puhtaiden käsien säilyttämisessä ei ole mieltä, jos seurauksena on vain juutalaisten kärsimyshistorian toistuminen ja uusi maastakarkoitus. Onko siis juutalaisten kärsimyshistorian muistelemisesta päivänpoliittisena seurauksena Israelin valtion yhä sotaisampi ja aggressiivisempi sisä- ja ulkopoliittikka. Onko kärsimyksien muistamisesta tullut politiikan väline? Näin voi olla, jos menneisyyden vääryyksiä muistellaan manipuloivasti ja valikoiden.

Jos on olemassa tai kannattaa luoda muistamisen etiikaksi kutsuttu etiikan alalaji, järkevää on ottaa jonkinlainen välittävä kanta näiden kahden muistamista koskevan asenteen välille. Muistamista tarvitaan eettisistä syistä eli muistamisen etiikan johdosta riippumatta päivänpolitiikasta. Miten pitkälle ja miten paljon täytyy muistaa? Me emme yksilöinä emmekä muistiyhteisönä pysty muistamaan kaikkea eettisesti relevanttia ihmiskunnan historiasta. Voidaanko jostain verilöylystä sanoa, että sitä ei enää kannata muistella, koska siitä on niin kauan?

Margalit siis kysyy, mitä ihmiskunnan pitäisi muistaa, jos ihmiskunta ajatellaan universaaliksi eettiseksi muistiyhteisöksi. Kaiketi pitäisi muistaa menneet hirmuteot ja rikokset ihmisyyttä kohtaan. Mutta miten paljon ja miten pitkälle vääryyksiä pitäisi muistaa, jos haluamme muistamisen

etiikan? Itse lisään vielä, että pitäisikö ihmisverilöylyjen lisäksi muistaa esimerkiksi keskiajan kissateurastusta tai viime vuosisadan koe-eläinten testien kauheuksia? Rajoittuuko muistamisen etiikka vain ihmisten kokemaan kärsimykseen? Ja mistä tulee muistamisen velvoite ja mitä siitä seuraa yksilölle sekä muistiyhteisölle? Ja mikä on konkreettisesti se taho, joka muistamisesta huolehtisi? Margalitin mielestä Joku ylikansallinen byrokraattinen laitos olisi toimeksaan sieluton ja se todennäköisesti huonosti kommunikoi ihmisten kanssa. Lisäksi yksittäiset rikokset ihmisyyttä kohtaan hukkuisivat hirmutöiden historian mereen.

Tässä meressä Margalit mainitsemat My Lainin (ks. kuva 2) tai Deir Yassinin (ks. kuva 3) yksittäiset verilöylyt eivät paljoa painaisi. Mutta pitäisikö kaikkien maiden koulujen historian opetussuunnitelmissa olla erityismaininta My Lainin tai Deir Yassinin verilöylyistä? Kyllähän ne ovat pieniä detaljeja 1900-luvun veritöissä verrattuna muun muassa nuorturkkilaistenⁱⁱⁱ, Hitlerin, Stalin, Maon, Pol Potin ja Hutsien suorittamiin rikoksiin ihmisyyttä vastaan. Voisin sanoa, että ainakin kyseessä olevan maan muistiyhteisöjen tulisi muistaa omat hirmutyönsä, vaikka ne ”isossa kuvassa” eivät paljoa painaisi. Valistunut arvaukseni on, että tavallinen amerikkalainen koululainen ei ole kuullut My Lainin verilöylystä samoin kuin tavallinen israelilainen koululainen ei ole kuullut Deir Yassinin verilöylystä. Kiinassa ja Turkissa taas valitsee ankara muistamisen politiikka, jonka tekee valtion kannalta ikävien asioiden muistamisen jopa hengenvaaralliseksi.

Minkä organisaation pitäisi muistamisesta huolehtia ja miten muistamista harjoitetaan vai riittääkö *status quo*? Siis mitä kansallisten muistiyhteisöjen tulisi muistaa oman maan hirmutöistä (tehdyistä ja kärsityistä) ja mikä voisi olla se yleisesti hyväksyttävissä oleva eettinen premissi (eettinen teoria), josta tämä muistamisen vaade nousisi? Voiko olla muistamisen velvollisuutta? Margalit kirjoittaa asiasta seuraavasti (Margalit 2002, 6-7): ”Kysymykseni on: Onko muistamisen etiikka? Onko kyse sekä mikroetiikasta (yksilöiden etiikka) ja makroetiikasta (kollektiivien etiikka). Se mitä haluat sanoa, voidaan laittaa useaksi kysymykseksi: Olemmeko velvoitettuja muistamaan ihmiset ja tapahtumat menneisyydestä? Jos olemme, mikä on tämän velvoitteen luonne? Ovatko muistaminen

ja unohtaminen kohdallisia seikkoja moraalisen ylistyksen tai moitteen kohteiksi? Keitä ovat ne, jotka ovat velvoitettuja muistamaan: kollektiivinen ”me” vai joku ”me”, joka velvoittaa jokaisen kollektiivin jäsenen muistamaan.” Nämä ovat elintärkeitä kysymyksiä, jos halutaan perustaa sellainen etiikan laji kuin muistamisen etiikka.

Entä voiko meillä olla muistamisen velvollisuutta? Muistamisen käskyyn liittyen Margalit (2002, 18-19) kertoo tarinan eräästä israelilaisesta everstistä, jota haastateltiin sanomalehteen. Lehtimies toi esille tapahtuman, jossa everstin alaisena toiminut sotilas oli kuollut niin sanottuun ystävälliseen tuleen. Haastattelun aikana kävi ilmi, ettei eversti muistanut tämän kuolleen sotilaan nimeä. Tämä seikka herätti suuren tyrmistyksen julkisuudessa (Margalit 2002, 19): ”Miksei sotilaan nimi ollut polttunut rautaisin kirjaimin everstin sydämeen?” Ainakin siis Israelin mediassa oltiin sitä mieltä, että komentavilla upseereilla on velvollisuus muistaa kaikkien kuolleiden alaisiensa nimet ja toisaalta taas unohtaa tietyt oman armeijan tekemät verityöt.

Nobel-palkittu venäläis-amerikkalainen runoilija Joseph Brodsky esittää samantapaisen moraalisen velvoitteen runossaan *Zukovin kuolemalle* (Brodsky 1995, 32):

*Miten paljon vuodatti hän sotilaan verta vieraaseen maahan!
Kantoiko murhetta?
Muistiko heitä tehdessään kuolemaa valkeassa siviilivuoteessa?
Täysi floppi.
Mitä vastaa hän kohdatessaan heidät helvetissä?
”Se oli sotaa”.*

Brodsky ei runoa tehdessään tiennyt, että 1950-luvulla Žukov organisoï ydinpommien koeräjähdykset ja altisti tarkoituksella sotilaita räjähdysten säteilyvaikutuksille. Kun 18.4. 1974 Zukov kuoli ja koko kansakunta suri Suuren Isänmaallisen sodan suurta sankaria, Brodsky syyllisti kenraalia muistamattomuudesta. Juuri kukaan Brodskyn maamiehistä ei silloin runoilijaa kiittänyt tai kiitä nykyäänkään Suuren Isänmaallisen Sodan sankarin muistamattomuuden muistamisesta.

Margalitin tulkinnan mukaan filosofisen etiikan vastaus näyttäisi olevan tähän kysymykseen hyvin suoraviivainen (Margalit 2002, 56-58): ”Meitä ei voi moraalisesti syyttää tai ylistää sen perusteella,

mitä emme onnistu muistamaan, jos muisti on kontrolloimme ulkopuolella. Filosofisen kliseen mukaan 'pitämisestä' implikoituu 'pystyminen' ja ei voi olla velvoitetta siihen, jota emme pysty tekemään... Jos muisti ja unohtaminen eivät ole kontrollissamme, vastaus kysymykseen muistamisen velvollisuudesta on kielteinen."Margalit ei kuitenkaan jää tähän, vaan jatkaa: "Nyt vastuu jaetun muiston säilyttämisestä on jokaisella muistiyhteisön jäsenellä. Kuitenkaan jokaisella ei ole velvoitetta muistaa kaikkea. Yhteisen muiston säilyttämisen taakka on jaettu jokaisen yhteisön jäsenen kesken niin, että jokaisella on tietty minimaalinen määrä muistoa säilytettävänä mutta ei sen enempää." Periaatteessa ei pitäisi olla mahdollista rakentaa sellaista eettistä teoria, joka velvoittaisi muistamaan, koska muistaminen ja unohtaminen eivät ole täysin subjektin hallinnassa. Siksi juuri nousee esiin vaatimus muistiyhteisöjen perustamisesta, koska yksilöllinen muistaminen on epävarmaa ja yksi ihminen ei voi muistaa kaikkia muistamista vaativia historian hirmutöitä. Silti jäljelle jää monia vaikeita käytännön kysymyksiä koskien muistiyhteisöjen perustamista ja niiden toimintaperiaatteita.

Arkkipiispa Desmond Tutu oli organisoimassa Etelä-Afrikkaan eräänlaisia muistiyhteisöjä eli totuuskomissiota. Eettisenä premissinään hänellä oli kristillinen etiikka, joka nojaa sekä velvollisuuden että rakkauden käsitteeseen. *Truth and Reconciliation Commission* eli TRC on Etelä-Afrikkaan vuonna 1995 perustettu oikeusistuimen kaltainen elin, joka koostuu armahdus-, korvaus- ja rehabilitaatio- sekä ihmisoikeusrikkomuskomiteoista. Sen tehtävä on selvittää apartheidin aikaisia ihmisoikeusrikkoksia. Tunnustusta vastaan ihmisoikeusrikkoksia tehneet henkilöt saavat hakea komissiolta armahdusta. Tämä on yksi tapa huolehtia muistamisesta. Muistaminen on kuitenkin totuuskomissiolle vain väline, ei tarkoitus sinänsä. Muistamisen tarkoituksena on kansallinen sovinto ja parantuminen. Margalit suhtautuu myönteisesti totuuskomission toimintaan, mutta ei usko, että "totuus menneestä" sinänsä johtaisi sosiaaliseen katharsikseen ja sovitukseseen (Margalit 2002, 6).

Margalit kirjoittaa muistojen vankila –metaforasta, jolla hän viittaa sekä Freudin ideaan superegosta että Platonin luolavertaukseen. Platonin luolassa kahlitut ihmiset ovat unohtaneet tosimaailman ja ovat pakotettu elämään varjojen ja ei-niin-tosien-asioiden maailmassa. Kahleet ikään kuin estävät sekä näkemästä sekä muistamasta tosiolevaisia. Freudin mukaan taas superego ikään kuin pitää tietoisuutta vankinaan eikä päästä tietoisuutta käsiksi traumaattisiin muistoihin. Margalitin (2002, 3) tulkinnan mukaan repressoidut muistot ovat eräänlaisia kumouksen agenteja, joiden torjuminen aiheuttaa dysfunktionaalista käytöstä ja jopa fyysisiä oireita. Repressoiduista muistoista kärsivät voivat ylireagoida nykyisiin tapahtumiin. Esimerkkinä Margalit käyttää Madeleine Korbelová Albrightia.

Voidaan kysyä miksi vuonna 1994 Yhdysvaltain YK:n suurlähettiläs Albright ei halunnut, että turvallisuusneuvosto julistaisi Ruandan tapahtumat kansanmurhaksi. Tämä seurauksena YK:n turvallisuusneuvosto ei suostunut paikanpäällä olevan UNAMIR-joukkojen komentajan Roméo Alain Dallairen pyyntöön lähettää 5 000 hyvin varustettua sotilasta laajoilla voimankäyttöoikeuksilla. Sen sijaan 14.4. 1994 YK:n turvallisuusneuvosto päätti, että UNAMIR:in joukkojen vahvuus lasketaan 90 prosenttiin ja kaikki paitsi 270 sotilasta käsketään perääntymään. Lisäksi näiden 270 valtuuksia kavennettiin entisestään ja heille jäi tehtäväksi vain rekisteröidä tapahtuva kansanmurha. Vihdoin 22. Kesäkuuta 1994 turvallisuusneuvosto vihdoinkin myöntyi valtuuttamaan n. 7 000 ranskalaista sotilasta rauhanturvaamistehtäviin Goman alueella. Ranskalaiset joukot kuitenkin osoittautuivat osaksi ongelmaa eikä sen ratkaisua veljeillessään hutujen kanssa ja häiritessään Tutsi-kapinallisten (RPF) toimintaa. Tutsi-kapinalliset lopettivat hutujen toimeenpaneman kansanmurhan ranskalaisten joukkojen toiminnasta huolimatta kuin päinvastoin. (Raymont 2004.)

Vuonna 1999 ollessaan ulkoministerinä Albright sen sijaan pystyi tunnistamaan Slobodan Milosevicin kansanmurhantekijäksi ja jopa nimitteli tätä “Hitleriksi” ja “teurastajaksi”. Margalitin mukaan media piti Albrightin asennetta Milosevicia kohtaan ylireagointina, jonka juuret olivat

Albrightin omissa traumaattisissa kokemuksissa II maailmasodan aikaan tämän ollessa pieni juutalaistyttö. Margalit ei usko tähän selitykseen, koska se nojaa muistojen vankila –metaforaan (Margalit 2002, 3-4). Voidaan edelleen kysyä, miksi Albright muisti holokaustin Serbian pommituksen alla muttei Ruandan tragedian aikaan? Reaalipoliittinen selitys on, että Ruandaa edelsi Yhdysvaltojen epäonnistunut sotilasoperaatio Somaliassa. Ruandan tapahtumien julistaminen kansamurhaksi olisi velvoittanut YK:n jäsenmaat toimintaan. Somalian operaation jälkeen Yhdysvallat on ollut haluton osallistumaan mihinkään sotilasoperaatioon Afrikan mantereella. Sen sijaan Serbiaa pystyttiin pommittamaan ilman pelkoa miestappiosta. Yhdysvaltain merkittävimmän naispolitiikan toiminnan seurauksena näin oli, että Ruandassa tapettiin noin 800 000 tutsia ja maltillista hutua^{iv}, mutta toisaalta mahdollinen kansanmurha Kosovossa estettiin^v.

Kun muistellaan lähihistorian hirmutöitä, pelkkien kylmien historiallisten faktojen toistaminen ei riitä. Margalitin mukaan tarvitaan myös ”yhteisöllistä totuutta”, ”narratiivista totuutta” ja ”parantavaa totuutta”. Ludwig Wittgensteiniin viitaten Margalit tekee jaon tapahtumien historialliseen (”geneettiseen”; ”kausaaliseen”) selittämiseen sekä symbolisen käyttäytymisen merkityksen avaavaan (elucidation of meaning) selittämiseen. Pelkkä kuolleiden määrän listaaminen ja aiheutettujen fyysisten vammojen rekisteröinti ei auta meitä ymmärtämään tapahtumien syvyyttä, luomaan kulttuurillista merkitystä sekä tekemään oikeutta uhreille ja ennen kaikkea ymmärtämään syvällisesti sitä historiallista kontekstia, joka mahdollisti hirmuteot. Ilman tätä syvällistä ymmärrystä – jota pelkkä arkistoiva ja kirjaava historiankirjoitus ei edistä – ei ole mahdollista tehokkaasti toimia tulevien hirmutöiden estämiseksi.

Pelkkä selittäminen ei nosta motivaatiota aktiiviseen toimintaan tulevien kansanmurhien estämiseksi. Tarvitaan myös rakkauden ja myötäelämisen tunteen aktivoivaa eläytyvää ymmärtämistä. Tässä on kuitenkin vaarana edellä mainittu hirmutöiden valikoiva ja manipuloiva vihan tunteita nostattava muistelemisen. Tällöin muistelemisen etiikasta tulee muistelemisen

vääryyttä, jolla vain oikeutetaan tulevia veritöitä. Eli kuinka siis muistella ja eläytyä antautumatta koston kierteeseen.

Olisiko kuitenkin turvallisuuden vuoksi yleensä veritöiden muistelussa tyydyttävä kuivakkaaseen historialliseen selittämiseen ja arkistoiivaan tapahtuminen kirjaamiseen. Ei, jos pyrimme sellaiseen impartialiseen moraaliseen tunteeseen johon Adam Smith moraaliteoriassaan tähtäsi (Smith 2003). Myös Martha Nussbaumin (1990) idea rakkauden tiedosta voi auttaa meitä vihattomaan muistamiseen eli sellaiseen muistamiseen, jonka seurauksena ei ole Nicolae Ceaușescun, Saddam Husseinin (ks. kuva 5), Muammar Gaddafin, Osama bin Ladenin tai muun vihamuistelun kohteena olevan julman henkilön lynkkaus.

Avishai Margalitin muistamisen etiikka perustuu hänen omaan versioonsa huolen etiikasta. Kaikki huolen ja rakkauden etiikan kannattajat evät kuitenkaan pidä muistamisen etiikkaa tärkeänä. Sekä venäläinen anarkistin Peter Kropotkin että bulgarialaisen feministin Julia Kristevan ihmisten sisaruurten etiikat eivät edellytä muistiyhteisöjä eivätkä aseta vaatimusta menneiden vääryyksien muistamisesta. Voidaanko mennyt vain tuomita kokonaisuudessaan ja tarkoituksella unohtaa se ja hypätä puhtaaseen menneisyyden rasituksista vapaaseen auvoiseen tulevaisuuteen? Pyrkimys menneisyyden vääryyksien totaaliseen unohtamiseen todennäköisesti johtaa vain menneisyyden valikoivaan muistamiseen. Menneisyyksien vääryyksien systemaattista muistamista tarvitaan. Tähän työhön vaaditaan sekä tieteellistä historiankirjoitusta että eläytyvää mutta tasapuolista muistamisen etiikkaa. Lähihistorian osalta tarvitaan myös kansainvälistä oikeutta, koska rikokset ihmisyyttä kohtaan eivät ole vain valtion sisäisiä asioita.

Lähteet

Brosky, Jopeph 1995. *Keskusteluja taivaan asujaimen kanssa*, Tammi, Helsinki.

Dadrian, Vahakn 1986. "The Role of Turkish Physicians in the World War I Genocide of Ottoman Armenians", *The Holocaust and Genocide Studies*, no. 1(2), 169-92.

Dadrian, Vahakn 1997. "The Turkish Military Tribunal's Prosecution of the Authors of the Armenian Genocide: Four Major Court-Martial Series", *Holocaust and Genocide Studies*, 11(1), 28-59.

Josephus 2004. *Juutalaissodan historia*, WSOY, Helsinki.

Margalit, Avishai 2002. *The Ethics of Memory*, Harvard University Press, Massachusetts.

Nussbaum, Martha 1990. *Love's Knowledge*, Oxford University Press, New York.

Pihlström, S. 2014 Muisti. Hakkarainen, J., Hartimo, M. & Virta, J. (eds.). Tampere: Tampere University Press, 211-228.

Raymont, Peter 2004. *Kädenpuristus paholaisen kanssa*, TV-dokumentti, YLE Areena: <http://areena.yle.fi/tv/1300851>.

Smith, Adam 2003. *Moraalituntojen teoria*. Gummerus, Jyväskylä.

Vilkuna, Kustaa (nuorempi) 2006. *Paholaisen sota*. Teos, Helsinki.

i

ii Henkilöistä jotka asettavat tehtäväkseen todistamiensa vääryyksien muistamisen ja julkituomisen Margalit käyttää nimitystä moraaliset todistajat (Margalit 147-182). Tätä teema käsittelee erinomaisesti Sami Pihlström (2014) artikkelissaan *Muisti ja kuolema*.

iii Kolme Turkin ministeriä Mehmed Talaat, Ismail Enver ja Djemal Pasha panivat toimeen vuosina 1914-1920 armenialaisten ja assyrialaisten kansanmurhat, joissa tapettiin eri arvioiden mukaan 1-2 miljoonaa ihmistä. Muun muassa lapsiin ruiskutettiin yliannos morfiinia ja Trabzonissa koululaisia kaasutettiin hengiltä suljetuissa koulurakennuksissa (Dadrian 1986; 1997).

iv Muutamalla sadalla miehellä kenraaliluutnantti Roméo Alain Dallaire ilman mitään valtuuksia tai jopa niiden vastaisesti pelasti noin 40 000 ihmistä (Raymont 2004).

v Kosovon tilanne ei ehkä ole näin yksinkertainen. Ramboullet'ssa neuvotteltiin helmikuussa 1999 rauhasta ja tänä aikana sissisota oli lähes pysähdyksissä. Kosovon albaanit hyväksyivät neuvottelujen tuloksen mutta serbit eivät. Serbit olivat jo suostuneet Kosovon autonomiaan ja ETYJ-joukkojen läsnäoloon Kosovossa, kunnes ulkoministeri Albright esitteli vain 18 tuntia ennen neuvotteluille annetun aikarajan umpeutumista rauhansopimuksen B-liitteen. Tämän liitteen mukaan NATO-joukoilla tuli olla rajoittamaton oikeus liikkumiseen koko entisen Jugoslavian alueella. Serbia ei tätä hyväksynyt ja päädyttiin NATO:n pommituksiin. Tekstissä esitetty väite siitä, että Albright esti mahdollisen Kosovon Albaanien kansanmurhan, perustuu oletukseen, jonka mukaan ilman B-liitettä Kosovon tilanne olisi jäänyt auki.